

ACADEMIA ROMÂNĂ
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE
INSTITUTUL DE ISTORIE “NICOLAE IORGA”

**RELAȚIILE ROMÂNNO-RUSE ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI
MONDIAL**

-Rezumatul tezei de doctorat-

Conducător de doctorat: Prof. univ. dr. Alin Ciupală

Doctorand: Gabriela Dristaru

2024

Cuprins

Cuprins.....	3
Introducere	5
Istoriografie. Stadiul cunoștințelor în domeniu	5
Obiective	22
Surse și metode de lucru.....	24
Conținut	28
Capitolul I: România și Criza din Iulie	33
Atentatul de la Sarajevo	33
Începutul crizei și tentativele de clarificare a poziției României	36
Ultimatumul.....	45
Concluzii	62
Capitolul II: Negocierile româno-ruse pentru atragerea României în război (1914-1916) ...	63
Încheierea convenției româno-ruse din 18 septembrie/1 octombrie 1914.....	63
România, Rusia și Strâmtoarele.....	94
Intrarea României în război.....	123
Concluzii	149
Capitolul III: Mișcarea socialistă din România în perioada neutralității (1914-1916)	151
Începuturile mișcării socialiste în România.....	151
Socialiștii români și Primul Război Mondial.....	158
Republica Federativă a Balcanilor	166
Mișcarea socialistă și intrarea României în război	169
Concluzii	176
Capitolul IV: Scurtă istorie a Revoluției Ruse	179
Rusia și Primul Război Mondial.....	179
Revoluția din Februarie	184
Afacerea Kornilov	201

Revoluția din Octombrie	209
Capitolul V: Armatele ruse și Revoluția pe frontul românesc	219
Revoluția din Februarie	220
Campania militară a anului 1917	233
Afacerea Kornilov	240
Revoluția din Octombrie	244
Demobilizarea și evacuarea armatei ruse de pe frontul românesc	251
Concluzii	257
Capitolul VI: Revoluția Rusă și impactul politic asupra României	259
România și Revoluția din Februarie	259
Soldații revoluționari ruși și amenințările la siguranța statului român	286
Revoluția Rusă și mișcarea socialistă românească	301
România și Revoluția din Octombrie	320
Concluzii	343
Capitolul VII: Revoluția Rusă și Armata Română	345
Soldații români și Revoluția Rusă	345
Procesele de la Curțile Marțiale	350
Flidman Bernard	371
Concluzii	375
Concluzii	377
Bibliografie	385
Surse primare	385
I.1. Surse inedite	385
I.2. Surse edite	386
Surse secundare	395
Surse electronice	410

Cuvinte cheie: Criza din Iulie, negocieri diplomatice, strâmtori, alianța româno-rusă, Revoluția Rusă, mișcarea socialistă românească, Revoluția din Februarie, Revoluția din Octombrie, armata rusă, armata română, Curte Marțială.

Intenția prezentei teze de doctorat este de a cerceta dinamica relațiilor româno-ruse în timpul Primului Război Mondial. Lucrarea se concentrează asupra dimensiunii politice a raporturilor dintre cele două state, negocierile diplomatice și nașterea alianței româno-ruse, respectiv evoluția ulterioară a acesteia, în mod particular, impactul Revoluției Ruse asupra României și a relațiilor cu aliatul revoluționar.

Obiective

Majoritatea lucrărilor publicate până în prezent au fost construite pe baza surselor cel mai ușor accesibile autorului: lucrările de istoriografie românească au făcut apel exclusiv la sursele documentare românești, în timp ce lucrările de istoriografie rusă s-au raportat la cele rusești. Astfel, un prim obiectiv al lucrării este înglobarea și valorificarea în cadrul cercetării atât a surselor românești, cât și a celor rusești disponibile. Deși izbucnirea pandemiei de Covid-19, urmată de agresiunea rusă asupra Ucrainei a făcut imposibilă studierea în arhivele din Federația Rusă, mi-am propus să corectez acest minus prin includerea în prezenta cercetare a amplelor volume de documente publicate de istoricii sovietici și ruși, aproape deloc cunoscute și studiate de istoricii români. Prin introducerea în circuitul istoriografic românesc al acestor importante surse, teza își propune, mai mult decât o simplă reevaluare sau recontextualizare a problematicii, să ofere noi interpretări, o nouă perspectivă asupra subiectului, precum și lansarea unor inedite ipoteze de lucru, pe care ne propunem să le urmărim și în cercetările viitoare.

Aidoma, cea mai mare parte a lucrărilor care tratează subiectul raporturilor dintre București și Petrograd în timpul Primului Război Mondial au avut în vedere analiza planurilor politic și militar. Prezenta teză își propune să demonstreze că Revoluția Rusă și impactul său politic și social asupra României a jucat un rol cel puțin la fel de important în dinamica relațiilor româno-ruse, deopotrivă în timpul războiului, cât și ulterior, în perioada interbelică.

Impedimentele rezultate din cele două evenimente majore din ultimii ani m-au împiedicat să aprofundez dimensiunea militară a alianței româno-ruse. Prin urmare, fără a crea o fractură în firul logic al evenimentelor și, prin extensie, al tezei și fără a ignora complet aspectul militar, la care fac referire în mai multe rânduri de-a lungul tezei, atenția este îndreptată

cu precădere asupra dimensiunii diplomatice, cu referire în principal la negocierile purtate în cei doi ani de neutralitate, respectiv asupra coordonatelor politice și sociale generate de Revoluția Rusă. Limitele cronologice ale tezei au în vedere asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand și debutul Crizei din Iulie, preludiul Primului Război Mondial, respectiv ruperea relațiilor româno-ruse în ianuarie 1918. Oprirea analizei la acest punct are în vedere faptul că începând din acel moment relațiile dintre România și Rusia bolșevică au intrat într-o nouă etapă, care, deși, își are originile în evenimentele petrecute de-a lungul anului 1917, depășește scopurile prezentei teze.

În ceea ce privește dimensiunea diplomatică a relațiilor româno-ruse, stadiul cercetărilor în domeniu nu pare să fi depășit nivelul metodologiei pozitivistice – o abordare dictată de realitățile politice și ideologice ale momentului, pozitivismul reprezentând o manieră de eludare a rigorilor regimului și un mecanism de protejare a profesionalismului istoric. Cercetarea raporturilor româno-ruse a rămas limitată la orizontul cancelariilor, celei de la București în cazul studiilor de istoriografie română, respectiv celei de la Petrograd, dacă ne raportăm la lucrările de istoriografie rusă. Prin urmare, un obiectiv important al tezei mele este exploatarea, valorificarea superioară a surselor, prin înglobarea corespondenței diplomatice, în contextul mai larg al relațiilor româno-ruse și al războiului aflat în desfășurare. Aceasta are la bază premisa că raporturile dintre București și Petrograd nu s-au desfășurat într-un mediu ermetic, ci au fost condiționate de o serie de alți factori precum: inițiativele și procedeele diplomatice și propagandistice ale celorlalți actori statali: neutrii, inamici și posibili inamici sau chiar aliați, ale căror proprii interese și obiective interferau în discuțiile româno-ruse; obiectivele celor două părți, care au diferit în funcție de autorul lor, liderii militari sau cei civili, deopotrivă, permanent adaptate, ca urmare a evoluțiilor militare și a numeroaselor informații contradictorii care veneau pe canalele diplomatice și care duceau adesea la recalibrări de perspectivă în raport cu un anumit stat sau un anumit eveniment. În examinarea evoluțiilor și deciziilor într-o perioadă de criză, cum a fost Europa Marelui Război, cu succesiunea sa rapidă de evenimente și informații contradictorii, a căror verificare era limitată de factorul timp, nu este suficient să știm ceea ce s-a petrecut, ci să știm când s-a petrecut, de ce s-a petrecut, ce știau sau ce credeau că știu factorii decizionali, cum le-au modelat diversele informații atitudinea, acțiunile, deciziile și cum s-au reflectat toate acestea în raporturile diplomatice.

Izbucnirea în februarie 1917 a Revoluției Ruse a avut un impact decisiv asupra relațiilor dintre Iași și Petrograd, precum și asupra întregului efort de război al României, în contextul prezenței a peste un milion de soldați ruși în Moldova, cei care constituiau în fapt frontul românesc, și a dependenței acestui efort militar de logistica aflată pe teritoriul Rusiei. Nu numai

implicațiile de natură externă au atras atenția conducătorilor români, care au întâmpinat veștile despre evenimentele din capitala rusă și propagarea tulburărilor revoluționare printre soldații ruși din Moldova cu teamă și îngrijorare față de eventualele amenințări la adresa ordinii sociale și politice interne. Dacă lucrările publicate în anii 1950-1960 au exagerat grosolan proporțiile și implicațiile evenimentelor, lucrările ultimilor ani au arătat că impactul Revoluției Ruse asupra ordinii interne românești a fost unul modest invocând drept cauze: izolarea instituită între trupele române și trupele ruse, bariera lingvistică, rusofobia societății românești, românofobia soldaților și ofițerilor ruși. Fără a contesta veridicitatea acestor concluzii, atrag atenția asupra absenței de fond a unei analize temeinice a răspândirii ideilor revoluționare în rândurile societății românești, respectiv a politicii adoptate de autoritățile române confruntate cu agitația revoluționară. Revoluția izbucnită în februarie 1917 și prezența unui număr semnificativ de soldați ruși în Moldova au reprezentat o provocare serioasă pentru liderii politici și militari români, a căror grijă și teamă din epocă a fost perfect justificată și legitimă. Prezenta lucrare își propune, prin urmare, să corecteze această absență și să realizeze o radiografie a răspândirii ideilor revoluționare în societatea românească și receptarea lor în interiorul acesteia, precum și o analiză a politicii oficiale a autorităților față de problema revoluționară deopotrivă la nivel intern și extern, reconstituind totodată destrămarea alianței româno-ruse.

Surse și metode de lucru

Principala inovație documentară este reprezentată de folosirea documentelor provenite din fosta arhivă a PCR. Această arhivă a luat naștere în anii 1950 prin preluarea documentelor cu referire la relațiile româno-ruse, respectiv, la istoria mișcărilor politice de stânga, din fondul documentar, arhivistic al diverselor instituții creatoare (Armata, Ministerul de Externe, Ministerul de Interne, Siguranță, Ministerul Justiției, Consiliul de Miniștrii, etc.) și plasarea acestora la Institutul de Istorie al Partidului, acolo unde accesul a fost sever limitat. Întreaga arhivă a fost înapoiată Arhivelor Naționale la jumătatea anilor 1990 și cuprinde documente valoroase atât din perspectiva negocierilor diplomatice româno-ruse, cum ar fi, spre exemplu, o parte a corespondenței diplomatice a lui Constantin Diamandi, cât și din cea a evenimentelor petrecute de-a lungul anului 1917, prea puțin cunoscute și cercetate până în acest moment. Având în vedere aceleași evenimente petrecute în 1917 și impactul Revoluției Ruse asupra României am analizat, de asemenea, într-un demers inedit pentru istoriografia română, o parte a documentelor Curților Marțiale, aflate în fondul Ministerului de Război de la Arhivele Naționale ale României.

Importante volume de documente tratând relațiile româno-ruse, dintre care amintesc: *Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd. Memorii, corespondență, diplomatică (vol. I-III)*¹, *Documente privind istoria românilor. Legația română la Petrograd (1914-1918). Documente*², *Misiunea Generalului Coandă la STAVKA (1916-1917)*³, *Frontul Românesc 1916-1917*⁴, au fost publicate în ultimii ani, fiind esențiale prezentei cercetării.

În ceea ce privește sursele ruse, am utilizat cu precădere cele zece volume din *Mejdunarodnie otnoșeniia v epohu imperializma*⁵. Aceste tomuri, acoperind mai mult de jumătate din perioada studiată, constituie o sursă importantă, în ciuda neajunsurilor metodologice, care au impus analizei critice o serie de precauții suplimentare. Jurnalul Ministerului de Externe rus, precum și corespondența dintre acesta și STAVKA, publicate în *Krasnii Arhiv*⁶ la sfârșitul anilor 1920 au reprezentat, de asemenea, surse valoroase prezentei cercetării, sub rezerva aceleiași prudențe metodologice. La fel de semnificative au fost și primele două volume ale lucrării *Constantinple et les Detroits. Documents secrets de l'ancien Ministere des Affaires étrangères de Russie*⁷, care reunesc majoritatea documentelor legate de strâmtonile Bosfor și Dardanele, publicate răsleț de regimul bolșevic în presa de largă circulație sau în diferite alte jurnale și broșuri de specialitate în primul deceniu de la instalarea sa la putere.

¹ *Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd, vol. I, Memorii, corespondență, diplomatică 1914-1915*, dr. Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2020; *Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd, vol. II, Corespondență diplomatică 1915-1916*, dr. Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2021; *Constantin Diamandi ministru al României la Petrograd, vol. III, Corespondență diplomatică: 1917-1918*, Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2022.

² *Documente privind istoria românilor, Colecția Eudoxiu Hurmuzaki, seria a 3-a, vol. I, Legația română la Petrograd (1914-1918). Documente*, Gheorghe E. Cojocaru, Eugen-Tudor Sclifos (ed.), București-Brăila, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I”. Editura Istros, 2018.

³ *Misiunea Generalului Coandă la STAVKA (1916-1917)*, Vasile Popa (ed.), București, Editura Militară, 2010.

⁴ *Frontul Românesc 1916-1917. Culegere de documente*, ediție de Dinu Poștarencu, București, Editura Militară, 2020.

⁵ *Mejdunarodnie otnoșeniia v epohu imperializma, Seria III: 1914-1917, vol. I-X, Moskva, Gosudarstvennoe Soțialno Economicoscoe Izdalstvo, 1933-1938.*

⁶ „Krasnii Arhiv”, nr. 26-31/1928; nr. 32/1929.

⁷ *Constantinple et les Detroits. Documents secrets de l'ancien Ministere des Affaires étrangères de Russie*, Livre premier-seconde, A. de Geouffre de la Pradelle, L. Eisenamnn, B. Mirkine Guetzevitch, P. Renouvin (ed.), Paris, Les Editions Internationales, 1932.

Documentele britanice, digitalizate și disponibile online pe site-ul National Archives, împreună cu volumele de documente italiene⁸, franceze⁹, germane¹⁰ și austro-ungare¹¹ au contribuit deopotrivă la completarea tabloului general și la înțelegerea contextului complicat și complex în care au evoluat relațiile româno-ruse.

De o atenție sporită s-a bucurat și literatura memorialistică, extrem de bogată atât în cazul liderilor politici și militari români¹², cât și a celor ruși¹³. Eșecul campaniei militare a anului 1916, retragerea în Moldova și lipsurile generalizate cauzate de aceasta, respectiv revoluția și preluarea puterii de către bolșevici au indus o puternică dimensiune justificativă acestor memorii, care a impus o serie de precauții suplimentare analizei lor critice. Memorialistica membrilor Misiunii Militare Franceze¹⁴ precum și a diplomaților străini acreditați la București și Iași¹⁵ a fost, de asemenea, inclusă în prezenta cercetare, în timp ce pentru a înțelege efectele Revoluției Ruse asupra societății sau armatei române am inclus

⁸ *Documenti diplomatici italiani. Ministero degli Affari Esteri. Commissione per la pubblicazione dei Documenti Diplomatici*, Quinta Serie (1914-1918), vol. I-XI, 1954-1984.

⁹ *Documents diplomatiques français. 1871-1914*, Ministère des affaires étrangères. Commission de publication des documents relatifs aux origines de la guerre de 1914, vol. I-XLIII, Paris, Imprimerie nationale, 1929-1959; *L'entrée de la Roumanie dans la Grande Guerre. Documents diplomatiques français* (1er janvier-9 septembre 1916), Réunis, présentés et commentés par Gabriel Leanca, Paris, L'Harmattan, 2016.

¹⁰ *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, vol. I-XL, herausgegeben von Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy und Friedrich Thimme, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1922-1927; *Ultimele 67 de zile din domnia Regelui Carol I al României. Telegramme*, Studiu introductiv, traducere și note de Sorin Cristescu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

¹¹ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministerium des Äusseren*, vol. I-IX, ausgewählt von Ludwig Bittner, Alfred Francis Pribram, Heinrich Srbik und Hans Uebersberger, bearbeitet von Ludwig Bittner und Hans Uebersberger, Wien und Leipzig, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930; *Misiunea contelui Czernin în România*, Sorin Cristescu (ed.), București, Editura Militară, 2016.

¹² Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu. 1916-1918*, București, Editura Cultura Națională, 1937; I. G. Duca, *Memorii*, vol. I, *Neutralitatea (1914-1916)*, vol. II, *Războiul. 1916-1919*, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2015; Alexandru Marghiloman, *Note Politice*, vol. I: 1897-1915, vol. IV: 1918-1919, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, 1927; *Maria, Regina României, Jurnal de Război*, vol. I (1916-1917), vol. II (1917-1918), vol. III (1918), ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2014-2015; Gheorghe Gh. Mărzescu, *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, ediție îngrijită și note de Ioan Lăcustă, București, Editura Curtea Veche, 2004.

¹³ Aleksei A. Brusilov, *Moi vospominaniia*, Moskva-Leningrad, Gosudarstvennoe izdatelstvo otdel voennoi literatury, 1929; Piotr Vranghel, *Memorii (1878-1928)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017; A. F. Kerensky, *The Kerensky Memoirs: Russia and history's turning point*, London, ed. Cassell, 1965; A. I. Denikin, *The Russian Turmoil. Memoirs: Military, Social and Political*, London, ed. Hutchinson & Co. Paternoster Row, 1922; *Aliatul inamic. Descoperirea armatei ruse și pericolul bolșevizării României în memoriile generalilor Monkevitz și Vinogradski*, ediție de Șerban-Liviu Pavelescu, București, Editura Humanitas, 2019; Lev Troțki, *Viața mea. Autobiografie*, București, Meteor Publishing, 2015.

¹⁴ Marcel Fontaine, *Jurnal de Război. Misiune în România, noiembrie 1916-aprilie 1918*, București, Editura Humanitas, 2016; Henri Berthelot, *Memorii și corespondență. 1916-1919*, București, Editura Militară, 2012.

¹⁵ Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, introducere și note de Mihai D. Sturdza, București, Editura Humanitas, 2003; Otto Czernin, *In the World War*, London, New York, Toronto and Melbourne, Casell and Company LTD, f.a.; Charles J. Vopicka, *Secretele Balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, Iași, Editura Institutul European, 2012.

memoriile soldaților, subofițerilor precum și ai altor reprezentanți ai societății și martori ai evenimentelor din afara cercurilor conducătoare¹⁶.

Presa a reprezentat o altă sursă însemnată a prezentei lucrări, deopotrivă pentru a înțelege diversele curente și credințe ale opiniei publice românești, cât și pentru a surprinde modul în care liderii politici și militari au încercat să controleze discursul public, cu precădere după intrarea în război și instituirea cenzurii.

Cercetarea a fost condusă conform exigențelor metodologice ale istoriei relațiilor internaționale, așa cum au fost ele teoretizate de Pierre Renouvin și Jean Baptiste-Duroselle și îmbogățite până în prezent prin împrumuturi de la teoria relațiilor internaționale, în speță în cazul cercetării mele, teoriile constructiviste. Mai mult decât o metodă de studiu, istoria relațiilor internaționale reprezintă o lărgire a perspectivei de analiză, în vederea stabilirii determinațiilor și implicațiilor faptelor și evenimentelor istorice. Dacă, în mod tradițional, relațiile între state erau judecate în funcție de interesele politice urmărite de acestea, relevate prin actele și gesturile diplomatice, istoria relațiilor internaționale presupune luarea în considerare, pe lângă dimensiunea strict politică și factorul uman, o serie de alți factori: economici, demografici, financiari, sociali, religioși, ideologici. Aceștia pot determina și influența deciziile omului de stat, în aceeași măsură în care acesta deține pârghiile necesare pentru a acționa asupra lor. Recursul la document rămâne fundația oricărei cercetări, iar reconstrucția evenimentului pe baze documentare este urmată de interpretarea lui. Istoria relațiilor internaționale presupune însă o valorificare superioară a documentului diplomatic – analiza conținutului său riscă să devină insuficientă în absența unei cercetări a cauzelor, implicațiilor, motivațiilor din spatele redactării lui, rezultatul fiind acela al unei cercetări mult mai complexe calitativ și cantitativ¹⁷.

¹⁶ Ion F. Buricescu, *Pe margini de prăpastie. Însemnări din Războiul pentru Întregire*, f. l., Asociația Generală a Ialomițenilor, f.a.; Cluceru Dinu, *Povestiri de pe front. Fapte mici săvârșite de cei mici*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1935; Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar, 1917-1918*, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, București, Editura Humanitas, 2018; I. M. Dumitrescu, *Jertfă și biruință*, Focșani, Editura Librăriei Alex N. Leon&Co., f.a.; Aurel I. Gheorghiu, *La hotarele Moldovei. Note și însemnări din Războiul pentru Întregirea Neamului Românesc*, București, Tipografia „Dimitrie M. Ionescu”, 1925; Nicolae Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. I, București, Editura Națională S. Ciornei, f.a.; G. T. Kirileanu, *Martor la istoria României (1872-1960). Jurnal și epistolar*, volumul I: 1872-1914, București, Editura Rao, 2013; Costin Petrescu, *La Iași, în timpul războiului. 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat*, ediție îngrijită, studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, București, Editura Humanitas, 2018.

¹⁷ Gh. Cliveti, *Prelogomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, București, Editura Academiei Române, 2009, pp. 133-134, pp. 150-153, pp. 225-226.

Pentru a înțelege și explica anumite efecte ale Revoluției Ruse, am făcut apel la metoda statistică, așa cum a fost aceasta teoretizată de Charles M. Dollar și Richard J. Jensen¹⁸. În principal, datele cuprinse în documentele Curților Marțiale au fost centralizate și sistematizate pentru a prezenta și aprecia reala dimensiune a diverselor fenomene din interiorul armatei române.

Structura lucrării

Lucrarea este împărțită în șapte capitole. Primul capitol, intitulat *România și Criza din Iulie*, este dedicat analizei politicii României în decursul crizei internaționale care a precedat Primul Război Mondial. Prima parte a capitolului se concentrează asupra analizei reacțiilor publice la asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand și la ultimatumul înaintat de Austro-Ungaria. Pozițiile politice asumate de liderii români în discuțiile cu reprezentanții diplomați străini, precum și toate demersurile diplomatice inițiate de București sunt analizate în ultimele două subcapitole.

Cel de-al doilea capitol, *Negocierile româno-ruse pentru atragerea României în război (1914-1916)*, tratează negocierile diplomatice purtate între București și Petrograd în timpul celor doi ani de neutralitate ai României. Fără a relua desfășurarea tratativelor, așa cum sunt ele cunoscute din alte lucrări, dar urmărind firul cronologic al acestora, am direcționat analiza către o serie de probleme care au apărut pe parcursul negocierilor și care au afectat desfășurarea acestora precum: problema strâmtorilor, problema transferului de armament către Imperiul Otoman, sau obiectivele diferite urmărite de conducerea politică, respectiv militară, rusă.

Al treilea capitol, *Mișcarea socialistă din România în perioada neutralității (1914-1916)*, examinează activitatea Partidului Social-Democrat din România în contextul celor doi ani de neutralitate. Analiza are în vedere stabilirea poziției sau pozițiilor socialiștilor români față de războiul în desfășurare, principalele acțiuni politice întreprinse de aceștia, dar, mai ales, impactul pe care acestea le-au avut asupra vieții politice și societății românești.

Cel de-al patrulea capitol, *Scurtă istorie a Revoluției Ruse*, conține o prezentare a desfășurării Revoluției Ruse de-a lungul anului 1917. Deși capitolul nu reprezintă în sine o cercetare originală, cunoașterea principalelor evenimente revoluționare ale anului 1917 este necesară pentru o mai bună înțelegere a dimensiunii impactului avut asupra evoluțiilor diplomatice, politice și sociale prezentate ulterior în cadrul tezei.

¹⁸ Charles M. Dollar, Richard J. Jensen, *Historian's guide to statistics. Quantitative analysis and historical research*, Huntington, Robert E. Krieger Publishing Company, 1971.

Al cincilea capitol, *Armatele ruse și Revoluția pe frontul românesc*, este dedicat subiectului armatelor revoluționare ruse de pe frontul românesc. Analiza dinamicii revoluționare a acestor armate este realizată pornind de la o serie de momente importante ale Revoluției Ruse, al căror impact asupra stării de spirit și conduitei militarilor a fost definitiv: Revoluția din Februarie, Afacerea Kornilov, Revoluția din Octombrie. Un subcapitol este dedicat campaniei militare din vara lui 1917. Departe de a realiza o istorie militară a acestei campanii sau a oferi un verdict categoric privind dimensiunea aportului adus de armatele ruse în victoriile românești, am căutat să prezint starea de spirit a soldaților ruși din acele momente, motivațiile care i-au determinat pe unii să lupte, iar pe alții să fugă, pentru a putea înțelege ulterior pe parcursul tezei diversele atitudini sau decizii ale autorităților militare românești. Ultima parte a acestui capitol și cea care a generat cea mai mare atenție din partea liderilor români și cel mai mare volum de documente este cea privind evacuarea armatelor ruse de pe teritoriul românesc.

Cel de-al șaselea capitol, *Revoluția Rusă și impactul politic asupra României*, analizează impactul politic al Revoluției Ruse asupra României. Acesta tratează în primul rând, efectele avute asupra politicii interne românești, “strategiile” imaginate și aplicate pentru conservarea status-quo-ului politic și evitarea unor complicații revoluționare și în România. În continuare, discuția are în vedere amenințările la siguranța și securitatea statului ca urmare a prezenței a aproximativ un milion de soldați ruși în Moldova. Am urmărit, pe de o parte, maniera în care autoritățile române au ales să gestioneze această problemă, iar pe de altă parte, deteriorarea relațiilor oficiale dintre Iași și Petrograd, generată de aceste complicații revoluționare și creșterea presiunii interne asupra liderilor români. Analiza a avut în vedere inclusiv evoluția mișcării socialiste românești, care sub impactul Revoluției Ruse, a devenit o importantă sursă de presiune internă asupra guvernului de la Iași, precum și un nou factor de dispută în relațiile dintre cele două state oficiale. Ultima parte a capitolului este dedicată destrămării alianței româno-ruse sub presiunea Revoluției din Octombrie și a deciziei de ieșire din război.

Ultimul capitol, *Revoluția Rusă și Armata Română*, încearcă să ofere un răspuns cât mai cuprinzător asupra impactului pe care Revoluția Rusă l-a avut asupra armatei române. Astfel, am ales să analizez, într-un demers inedit pentru istoriografia română, documentele Curților Marțiale. Analiza are la bază sentințele proceselor judecate între 23 octombrie 1916 – 30 mai 1918 la Curțile Marțiale ale diviziei a 5-a, ale diviziei a 13-a și ale Armatei a II-a. Ultima parte a acestui capitol este dedicată unui studiu de caz. Flidman Bernard era unul din medicii ambulanței diviziei a I-a cavalerie în 1917 când a fost descoperit ca posibil simpatizant socialist și acuzat de răspândirea și comentarea știrilor despre război, infracțiune pentru care a fost

condamnat la o lună de închisoare. Întregul dosar de anchetă al cazului său a fost păstrat, ceea ce a permis analiza modului în care autoritățile s-au raportat și au gestionat posibilele cazuri de răspândire a ideologiei revoluționare printre militarii armatei române.

Concluzii selective

La momentul izbucnirii Primului Război Mondial, politica României suferea o serie de mutații și transformări rezultate în principal din răcirea relațiilor cu Viena, pe fondul sprijinului acordat de aceasta Bulgariei la conferința de pace de la București, care a pus capăt celui de-al Doilea Război Balcanic. Cu toate acestea, nu a fost vorba de o recalibrare sau redefinire radicală a coordonatelor politicii externe ale țării. Ceea ce atrăgea atenția era într-adevăr o destindere a relațiilor cu Imperiul Rus. Colaborarea în cadrul conferinței de pace de la București din august 1913, vizita țarului și a familiei imperiale la Constanța în iunie 1914, discuțiile despre o posibilă alianță matrimonială între principele Carol și una din fiicele țarului, încheierea rapidă a unui acord politic la mai puțin de două luni de la izbucnirea Primului Război Mondial au creat aparențele unei îmbunătățiri a relațiilor româno-ruse. Acestea erau însă rezultatele rapidelor restructurări și ajustări a geopoliticii din Balcani și, în fapt, nu au avut nici un efect asupra obiectivelor de politică externă atât ale României, cât și ale Rusiei. Viciul de fond al relațiilor româno-ruse a rămas neschimbat: România dorea împlinirea idealului național, unirea cu Transilvania, pentru care avea nevoie de alianța Rusiei, însă, totodată, nu dorea o sporire a puterii acesteia, pe care continua să o perceapă drept un pericol la adresa securității sale. În funcție de diversele evoluții de pe front, Petrogradul căuta aliați militari, iar armata română apărea drept un candidat ideal, însă, în același timp, nu își dorea o Românie consolidată și puternică, care să devină un obstacol în drumul său spre strâmtoni.

Fie redus la legiferarea reformelor agrară și electorală și la ieșirea forțată din război, fie exagerat de istoriografia comunistă, impactul Revoluției Ruse asupra României nu a fost până în prezent solid cercetat. Fără a se apropia de proporțiile imaginate de istoricii comuniști, totuși, efectele politice, sociale și militare au fost unele ample.

Prima provocare a autorităților române a fost cea legată de gestionarea celor trei armate ruse de pe teritoriul Moldovei în decursul anului 1917. Cu siguranță, efectele distructive ale revoluției au fost întârziate în cazul frontului românesc de distanța față de centrul revoluționar de la Petrograd, iar actele de violență extremă, întâlnite pe alte fronturi, au fost rare în Moldova, însă aceasta nu înseamnă că nu au existat probleme sau dificultăți. Liderii de la Iași au trebuit să se confrunte cu mai multe amenințări la existența însăși a statului român pe toată durata

anului 1917, fie că ne referim la manifestația de pe 18 aprilie/1 mai de la Iași, cu ocazia Zilei Muncii, fie la revolta garnizoanei ruse de la Socola de la începutul lunii decembrie. Pericolele au fost evitate grație unei abile politici, care a îmbinat evitarea pe cât posibil a confruntărilor deschise, respectiv, recursul la forța armată doar ca ultimă soluție, cu exploatarea slăbiciunilor soldaților ruși, mituirea acestora cu alcool.

Toate aceste incidente, incapacitatea guvernului de la Petrograd și a comandanților ruși din Moldova de a le controla, împreună cu redefinirea principiilor de politică externă de către noii lideri din capitala rusă, în sensul adoptării principiului păcii fără anexiuni și compensații, au condus la o deteriorare simptomatică a relațiilor româno-ruse. Până la începutul toamnei, dialogul dintre cele două guverne a ajuns să se rezume doar la schimbul de proteste și plângeri surde. Revoluția din Octombrie și ieșirea ambelor state din război nu a făcut decât să consfințească destrămarea unei alianțe, care, cel puțin la nivel politic, nu mai funcționa de câteva luni.

Principalele efectele politice interne ale Revoluției Ruse au fost legiferarea reformelor agrară și electorală, simptom al dorinței liderilor români de a prelua inițiativa și a menține controlul asupra posibilelor efecte ale revoluției asupra ordinii politice și sociale românești, respectiv revigorarea activității mișcării socialiste românești. Radicalizarea unei părți a socialiștilor români sub impactul exilului de la Odessa și a contactului cu lupta revoluționară a avut drept rezultat fracturarea discursului socialist și sciziunea stângii românești între o tabără moderată și una radicală, care a afectat mișcarea socialistă românească pe termen lung.

În rândurile soldaților și a societății românești per ansamblu nu a existat o reală popularizare a ideilor revoluționare ruse, printre explicații putând fi enumerate: izolarea instituită între trupele române și cele ruse, bariera lingvistică existentă, rusofobia românilor, respectiv românofobia rușilor.

Bibliografie

I. Izvoare

I. 1. Surse inedite

I. 1. 1. Arhivele Naționale ale României, Arhivele Naționale Istorice Centrale

Colecția Amintiri, Memorii și Însemnări ale unor personalități despre situația economicosocială și politică din România.

Fond Casa Regală. Oficiale.

Fond Constantin Diamandi.

Fond Direcția Generală a Poliției și Siguranței Generale.

Fond Direcția Generală a Poliției.

Fond Documente elaborate de organele represive despre activitatea partidului comunist român și a organizațiilor revoluționare.

Fond Dosare personale ale luptătorilor antifasciști întocmite de Ministerul de Interne.

Fond Ministerul de Război. Cabinetul Ministrului.

Fond Partidul Socialist.

I. 1. 2. The National Archives (United Kingdom)

Fond War Cabinet and Cabinet Memoranda

I. 2. Surse editate

I. 2. 1. Volume de documente; documente publicate; corespondență

1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român, vol. 1, *Documente externe (1897-1916)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Codul Justiției Militare și legile speciale aferente. Adnotat cu Jurisprudențele de Casare Militară și Civilă și cu note de doctrină de General C. Manolache, Maior T. Tomița și Iustin Nistor, București, Tipografia „Tirajul”, 1936.

Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd, vol. I, Memorii, corespondență, diplomatică 1914-1915, dr. Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2020.

Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd, vol. II, Corespondență diplomatică 1915-1916, dr. Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2021.

Constantin Diamandi ministru al României la Petrograd, vol. III, Corespondență diplomatică: 1917-1918, Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2022.

Constantinople et les Detroits. Documents secrets de l'ancien Ministère des Affaires étrangères de Russie, Livre premier-seconde, A. de Geouffre de la Pradelle, L. Eisenamnn, B. Mirkine Guetzevitch, P. Renouvin (ed.), Paris, Les Editions Internationales, 1932.

Cum s-a prăpădit țara: acte și documente oficiale din Arhivele Diplomației Rusești relative la intrarea noastră în acțiune publicate de ziarul "Pravda" din Petrograd, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1918.

Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, vol. I-XL, herausgegeben von Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy und Friedrich Thimme, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1922-1927.

Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893-1900, Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Marin Florescu (ed.), București, Editura Politică, 1969.

Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910-1915, Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Marin Florescu (ed.), București, Editura Politică din România, 1970.

Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916-1921, Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Marin Florescu (ed.), București, Editura Politică, 1966.

Documente privind istoria românilor, Colecția Eudoxiu Hurmuzaki, seria a 3-a, vol. I, *Legăția română la Petrograd (1914-1918). Documente*, Gheorghe E. Cojocaru, Eugen-Tudor Scilifos (ed.), București-Brăila, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I”. Editura Istros, 2018.

Documenti diplomatici italiani, Ministero degli Affari Esteri. Commissione per la pubblicazione dei Documenti Diplomatici, Quarta Serie (1908-1914), volume XII (28 giugno - 2 agosto 1914), Roma, Istituto Poligrafico dello stato, Libreria dello stato, 1954.

Documenti diplomatici italiani. Ministero degli Affari Esteri. Commissione per la pubblicazione dei Documenti Diplomatici, Quinta Serie (1914-1918), volume I-XI, Roma, Istituto Poligrafico dello stato, Libreria dello stato, 1954-1983.

Documents Diplomatiques Secrets Russes (1914-1917), traduit du russe par J. Polonsky, Paris, Payot.

Documente secrete din arhiva ministerului de externe din Petrograd, Iași, Tipografia Progresul, 1918.

Dokumentî o nemețkih zverstvah v 1914-1918, Moskva, Gospolitizdat, 1942.

Frontul Românesc 1916-1917. Culegere de documente, ediție de Dinu Poștarencu, București, Editura Militară, 2020.

Germany and the Revolution in Russia. 1915-1918. Documents from the Archives of the German Foreign Ministry, edited by Z. A. B. Zeman, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1958.

Ideologie și structuri comuniste în România, Florian Tănăsescu, Dumitru Costea, Ion Iacoș, Gheorghe Neacșu, Marin C. Stănescu, Nicolae Tănăsescu (ed.), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1995.

Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice, Mioara Anton, Ioan Chiper (ed.), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003.

Intrarea României în Primul Război Mondial: Negocierile Diplomatice în Documentele din Arhivele Ruse, 1914-1916, Vadim Guzun (ed.), Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016.

Krasnii Arhiv, nr. 26-31/1928; nr. 32/1929.

L'entrée de la Roumanie dans la Grande Guerre. Documents diplomatiques français (1er janvier-9 septembre 1916), Réunis, présentés et commentés par Gabriel Leanca, Paris, L'Harmattan, 2016.

Mejdunarodnie otnoșeniia v epohu imperializma, Seria III: 1914-1917, vol. I-X, Moskva, Gosudarstvennoe Soțialno Economicescoe Izdalstvo, 1933-1938.

Misiunea contelui Czernin în România, Sorin Cristescu (ed.) București, Editura Militară, 2016.

Misiunea Generalului Coandă la STAVKA (1916-1917), Vasile Popa (ed.), București, Editura Militară, 2010.

Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministerium des Äussern, vol. I-IX, ausgewählt von Ludwig Bittner, Alfred Francis Pribram, Heinrich Srbik und Hans Uebersberger, bearbeit von Ludwig Bittner und Hans Uebersberger, Wien und Leipzig, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930.

Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare, vol. 4: 22 iunie/5 iulie 1913-27 septembrie/10 octombrie 1914, studiul introductiv, adaptarea și note de Sorin Cristescu, București, Editura Paideia, 2017.

Regimentul 32 Mircea. Jurnal de operațiuni (15 august 1916-31 decembrie 1917), Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Mircea Cosma, Gavriil Preda, Lia Maria Dulgheru (ed.), Ploiești, Editura Printeuro, 2002.

Războiul României. Trădarea Rusiei țariste. Documente oficiale, București, Editura Cartea Românească, f.a.

Românii la începutul „Marelui Război”. De la atentatul de la Sarajevo la moartea Regelui Carol I. Documente, impresii, mărturii, General-maior (r.), dr. Mihail E. Ionescu (coord.), București, Editura Militară, 2014.

Românii în Marele Război. Anul 1915. Documente, impresii, mărturii, General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu (coord.), București, Editura Militară, 2015.

Românii în Marele Război. Anul 1917. Documente, impresii, mărturii, General-maior (r.) Mihail E. Ionescu (coord.), București, Editura Militară, 2018.

Șliapnikova, A. G. (ed.), *Kto doljnik? K voprosu o franko-sovetskih otnoșeniiah*, Moskva, Avioizdatestvo, 1926.

Țarskaia Rossia v Mirovoi Voine, Leningrad, Gosudarstvennoe Izdatelstvo, 1925.

Ultimele 67 de zile din domnia Regelui Carol I al României. Telegramme, Studiu introductiv, traducere și note de Sorin Cristescu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016.

I. 2. 2. Memorialistică

Aliatul inamic. Descoperirea armatei ruse și pericolul bolșevizării României în memoriile generalilor Monkevitz și Vinogradski, ediție de Șerban-Liviu Pavelescu, București, Editura Humanitas, 2019.

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Volumul al II-lea, Partea a IV-a (1913-1916), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991.

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul al III-lea, partea a V-a (1916-1917), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1992.

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Volumul al IV-lea, Partea a V-a (1917-1918), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1993.

Averescu, Alexandru, *Notițe zilnice din războiu. 1916-1918*, București, Editura Cultura Națională, 1937.

Basset, Louis, *Războiul unui slujitor devotat. Jurnalul inedit al secretarului particular al Regelui Ferdinand I (23 august 1916-3 mai 1921)*, traducere din franceză, studiu introductiv și note de Alina Pavelescu, București, Editura Humanitas, 2019.

Berthelot, Henri, *Memorii și corespondență. 1916-1919*, București, Editura Militară, 2012.

Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din istoria războiului*, București, Editura Cultura Națională, 1935.

Brusilov, Aleksei A., *Moi vospominaniia*, Moskva-Leningrad, Gosudarstvennoe izdatelstvo ot del voennoi literaturî, 1929.

Buricescu, Ion F., *Pe margini de prăpastie. Însemnări din Războiul pentru Întregire*, f. 1., Asociația Generală a Ialomițenilor, f.a.

Cantacuzino, Sabina, *Din viața familiei Ion C. Brătianu. 1914-1919*, ediția a III-a revăzută, note, indice și ediție îngrijită de dr. Elisabeta Simion, București, Editura Humanitas, 2014.

Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, introducere și note de Mihai D. Sturdza, București, Editura Humanitas, 2003.

Czernin, Otto, *In the World War*, London, New York, Toronto and Melbourne, Casell and Company LTD, f.a.

Dabija, Gheorghe A., *Amintiri din cariera militară 1893-1920. Oameni, tipuri, obiceiuri, moravuri și sisteme de altădată*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Vasile Popa, București, Editura Militară, 2020.

Diamandi, Constantin, *Marele război văzut dinspre versantul oriental, III. Misiunea mea în Rusia (1914-1918)*, în *Constantin Diamandi, ministru al României la Petrograd, vol. I*,

Memorii, corespondență, diplomatică 1914-1915, dr. Elena Mușat, Laura Dumitru (ed.), București, Arhivele Naționale ale României, 2020.

Denikin, A. I., *The Russian Turmoil. Memoirs: Military, Social and Political*, London, Hutchinson&Co. Paternoster Row, 1922.

Dinu, Cluceru, *Povestiri de pe front. Fapte mici săvârșite de cei mici*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1935.

Dona, Raul, *Jurnalul unui medic militar, 1917-1918*, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, București, Editura Humanitas, 2018.

Duca, I. G., *Memorii, vol. I, Neutralitatea (1914-1916)*, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2015.

Duca, I. G., *Memorii*, volumul al II-lea, *Războiul. 1916-1919*, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2015.

Dumitrescu, I. M., *Jertfă și biruință*, Focșani, Editura Librăriei Alex N. Leon&Co., f.a.

Fontaine, Marcel, *Jurnal de Război. Misiune în România, noiembrie 1916-aprilie 1918*, București, Editura Humanitas, 2016.

Gheorghiu, Aurel I., *La hotarele Moldovei. Note și însemnări din Războiul pentru Întregirea Neamului Românesc*, București, Tipografia „Dimitrie M. Ionescu”, 1925.

Hötzendorf, Conrad von, *Aus meiner Dienstzeit (1906-1918)*, vol. IV, Wien, Leipzig, München, Rikola Verlag, 1923.

Ioanițiu, Alexandru, *Războiul României, 1916-1918*, vol. 2, București, Tipografia Geniului, f. a.

Iorga, Nicolae, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, Vălenii de Munte, Tipografia Societății Neamul Românesc, 1913.

Iorga, Nicolae, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. I, București, Editura Națională S. Ciornei, f.a.

Kerensky, A. F., *The Kerensky Memoirs: Russia and history's turning point*, London, Cassell, 1965.

Kirileanu, G. T., *Martor la istoria României (1872-1960). Jurnal și epistolar*, volumul I: 1872-1914, București, Editura Rao, 2013.

Madgearu, Alexandru D., *Note din Războiul de Reîntregire a Neamului*, ediție îngrijită, introducere și note de Alexandru Madgearu, București, Editura Militară, 2019.

Marghiloman, Alexandru, *Note Politice*, vol. I: 1897-1915, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, 1927.

Marghiloman, Alexandru, *Note politice*, vol. IV, 1918-1919, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, 1927.

Maria, Regina României, *Jurnal de război 1916-1917*, ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2014.

Maria, Regina României, *Jurnal de război 1917-1918*, ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2015.

Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, București, Editura Rao, 2009.

Mârzescu, Gheorghe Gh., *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, ediție îngrijită și note de Ioan Lăcustă, București, Editura Curtea Veche, 2004.

Micșunești, Nicolae Polizu, *Niculae Filipescu. Însemnări (1914-1916)*, Studiu introductiv, note, index și bibliografie de Doru Dumitrescu, București, Corint Books, 2017.

Mossolov, A. A., *At the court of the last tsar: being the memoirs of A.A. Mossolov, head of the court chancellery, 1900-1916*, London, Methuen & Co., 1935.

Mossolov, A. A., *Misiunea mea în România. Curtea imperială a Rusiei și curtea regală a României în timpul Războiului. Memorii*, prefață și adnotări de Marin C. Stănescu, București, Editura Silex, 1997.

Netzhammer, Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.

Paleologue, Maurice, *An ambassador's memoir*, vol II, New York, George H. Doran company, 1925.

Petrescu, Costin, *La Iași, în timpul războiului. 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat*, ediție îngrijită, studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, București, Editura Humanitas, 2018.

Rakovsky, Khristian G., *Autobiography*, în *Makers of the Russian Revolution. Biographies*, Georges Haupt, Jean-Jacques Marie, London and New York, Routledge, 2017, pp. 385-403.

Rosetti, Radu R., *Mărturisiri*, volumele I-III, îngrijire ediție, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București, Editura Litera, 2020.

Sazonov, Serghei, *Fateful Years*, London, Butler&Tanner Ltd., 1928.

Scărișoreanu, R., *Fragmente din războiul. 1916-1918*, f. 1., Tiparul Cavaleriei, 1934.

Trotki, Lev, *Viața mea. Autobiografie*, București, Meteor Publishing, 2015.

Viața pe front în scrieri personale, Anemari Monica Negru (ed.), Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019.

Vopicka, Charles J., *Secretele Balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, Iași, Editura Institutul European, 2012.

Vranghel, Piotr, *Memorii (1878-1928)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017.

I. 2. 3. Periodice

L'action française, 1916.

Adevărul, 1914.

Contemporanul, 1881.

Dimineața, 1915, 1916.

Evenimentul, 1917.

La Liberté, 1916

Mișcarea, 1914, 1915, 1916, 1917.

Opinia, 1914, 1916, 1917.

The Ottawa Free Press, 1916.

Pall Mall Gazette, 1916.

Le Rappel, 1916.

Le Temps, 1916.

Universul, 1914, 1915, 1916.

Viața românească, 1916.

Viitorul, 1914.

The Westminster Gazette, 1916.

I. 2. 4. Mărturii contemporane ale evenimentelor, publicații de propagandă

Carp, P. P., *Discursuri parlamentare*, ediție îngrijită de Marcel Duță, studiu introductiv de Ion Bulei, București, Editura „Grai și suflet-Cultura națională”, 2000.

Cuvântări de Ferdinand I, Regele României. 1889-1922, București, Fundația culturală – Principele Ferdinand, 1922.

Diamandy, G., *România și conflictul european*, București, Tipografia Profesionala "Dim. C. Ionescu", 1914.

Dobrogeanu Gherea, Constantin, *Război sau Neutralitate*, București, Atelierele grafice Socec&Comp, Societatea anonimă, 1914.

Filitti, Ioan D., *Politica externă a României și atitudinea ei în conflictul european*, București, Institutul de Arte Grafice și Editura "Minerva", 1915.

Filitti, Ioan D., *Adevărul istoric și judecata serioasă în aprecierea politicii externe a României*, București, Atelierele Societății Anonime Poporul, 1916.

Institutul de Marxism-Leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., Lenin, *Opere Complete*, vol. 26, *iulie 1914-august 1915*, București, Editura Politică, 1967.

Ionescu, Take, *Pentru România Mare. Discursuri din războiu. 1915-1917*, București, Librăria Socec&co., 1919.

Iorga, Nicolae, *Histoire des relations entre la France et les roumains*, Paris, Payot 1918.

Iorga, Nicolae, *Sfaturi și învățături pentru ostașii României*, București, Editura Ministerului de Războiu, 1916.

Les socialistes et la guerre. Les socialistes français et la guerre. Lettre de Charles Dumas. Réponse de Christian Racovski, în „Cahiers du mouvement ouvrier”, 2013, Deuxième trimestre (avril-mai-juin), pp. 37-52.

Rosetti, Radu, *Atitudinea României în războiul actual*, București, Tipografia și stabilimentul de Arte Grafice „George Ionescu”, 1915.

Rosetti, Radu, *Adevărații provocatori*, București, Tipografia și stabilimentul de Arte Grafice "George Ionescu", 1915.

Ursu, Ion, *Politica noastră*, București, Editura Librăriei A. A. Stănciulescu, 1914.

Ursu, Ion, *Politica României*, Iași, Tipografia Națională I. S. Ionescu & M. M. Bogdan, 1916.

Ursu, Ion, *Pourquoi la Roumanie a fait la guerre*, Paris, Payot, 1918.

Xenopol, A. D., *Românii și Austro-Ungaria*, Iași, Tipografia H. Goldner, 1914.

Zamfirescu, Duiliu, *Bosforul și Dardanelele față de interesele românești, extras din Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXXVIII, București, Librăriile Socec&co., C. Sfetea, Pavel Suru, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold&comp., 1915.

II. Bibliografie secundară

Abrudeanu-Rusu, Ion, *România și războiul mondial. Contribuție la studiu istoriei războiului nostru*, București, Socec&Comp., 1921.

Airapetian, M. E., Kabanov, P. F., *Pervaia mirovaia imperialisticeskaia voina 1914-1918*, Moskva, Prosveșenie, 1964.

Alexandrescu, Vasile, *Considerații cu privire la poziția mișcării socialiste din România față de primul război mondial*, în *File din istoria militară a poporului român*, Vol. II. București, Editura Militară, 1974, pp. 43—66.

Ardeleanu, I., I. C. *Frîmu – Luptător devotat pentru cauza clasei muncitoare*, în „Lupta de clasă”, 1971, nr. 10, pp. 94-102.

Astrahan, H. M., *Bolșeviki i ih politiceskie potrivniki v 1917 godu: iz istorii politiceskih partii v Rossii mejdu dvumii revoliuțiami*, Leningrad, Lenizdat, 1973.

Badea, M.; Vasile N., *Ideea desăvîrșirii statului național unitar în teoria și practica mișcării socialiste din România*, în „Revista de Filozofie”, XV, 1968, nr. 12, pp. 1363 – 1379.

Bahturina, A. Iu., *Okrainî Rossiiskoi Imperii: Gosudarstvennoe upravlenie i nationalnaia politika v godî pervoi mirovoi voinî (1914–1917)*, Moskva, Rosspen, 2004.

Balan, Iana, *Rusia și neutralitatea României. Convenția din 1914*, în *România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial*, Flavius Solomon, Andrei Cușco, Mihai Ștefan Ceașu (ed.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2016, pp. 135-156.

Barett, Michael B., *Preludiu la Blitzkrieg. Campania austro-germană în România. 1916*, București, Editura Militară, 2016.

Barsukov, E. Z., *Russkaia artilleriia v mirovoiu voiu*, vol. I-II, Moskva, Voenizdat, 1938-1940.

Basciani, Alberto, *Dificila unire. Basarabia și România Mare (1918-1940)*, Chișinău, Editura Cartier, 2018.

Bazarevski, A. K., *Lodzinskaia operațiia: sbornik dokumentov*, Moskva, Voenizdat, 1936.

Bălăican, Delia, *Sănătatea românilor supusă „gravității excepționale” a încercărilor războiului (1916-1918)*, în „Revista Bibliotecii Academiei Române”, II, 2017, nr. 2, pp. 115-143.

Belolipetski, V. E., *Varșavsko-Ivangorodskaia operațiia*, Moskva, Voenizdat, 1938.

Belolipetski, V. E., *Vostocino-Prusskaia operațiia*, Moskva, Voenizdat, 1939.

Belolipetski, V. E., *Gorlițkaia operațiia*, Moskva, Voenizdat, 1940.

Bobroff, Ronald Park, *Roads to Glory. Late Imperial Russia and the Turkish Straits*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2006.

Bogdan, Ioan, *Însemnătatea studiilor slave pentru români*, București, Editura Librăriei Socecu, 1894.

Boia, Lucian, *Germanofilia, Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Humanitas, 2014.

Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, București, Editura Humanitas, 2011.

Bolovan, Ioan, Gräf, Rudolf, Heppner, Harald, Tămaș, Oana Mihaela, *World War One. The other face of the war*, Cluj-Napoca, Romanian Academy. Center for Transylvanian Studies, Cluj University Press, 2016.

Boltin, E. A., Veber, Iu. G., *Ocerki mirovoi voini 1914 - 1918 gg.*, Moskva, Gosudarstvennoe voennoe izdatelstvo narkomata oboronî Soioza SSR, 1940.

Bucur, Maria, *Eroi și victime. România și memoria celor două războaie mondiale*, Iași, Editura Polirom, 2009.

Burdjalov, Eduard N., *Vtoraia russkaia revoliuțiia: vosstannie v Petrograde*, Moskva, Nauka, 1967.

Cain, Daniel, *Cadrilaterul în relațiile româno-bulgare (1913-1916)*, în „Astra Sabesiensis”, III, 2017, pp. 11-22.

Cain, Daniel, *En attendant la guerre: les relations roumano-bulgares entre juillet 1914 et août 1916*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, LIV, 2016, nr. 1-4, pp. 259-273.

Cain, Daniel, *L'illusion de la suprématie dans la Péninsule Balkanique: Le Royaume de Roumanie entre le Traité de Bucarest et Sarajevo*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, LII, 2014, nr. 1-4, pp. 171-192.

Campus, Eliza, *Din politica externă a României. 1913-1947*, București, Editura Politică, 1980.

Carley, Michael Jabara, *The origins of the French intervention in the Russian Civil War, January-May 1918*, în „The Journal of Modern History”, XLVIII, 1976, nr. 3, pp. 413-439.

Certenko, Z. S., *Kto "vinovniki" pervoi mirovoi imperialisticeskoi voyni 1914-1918*, Leningrad, Biblioteczinaia Lensoveta, 1934.

Ciupală, Alin, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iași, Editura Polirom, 2017.

Clark, Christopher, *Somnambulii. Cum a intrat Europa în Război în 1914*, București, Editura Rao, 2016.

Cliveti, Gh., *Prelogomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, București, Editura Academiei Române, 2009.

Colesnic, Iurie, *Basarabia necunoscută*, vol. III, Chișinău, Editura Cartier, 2019.

Comisia Română de Istorie Militară, Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, București, Editura Militară, 1987.

Comisia Română de Istorie Militară. Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, *Istoria Militară a Poporului Român*, vol. V, *Evoluția organismului militar românesc de cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Militară, 1988.

Constantiniu, Florin, *Vae victis: o reevaluare a poziției lui P. P. Carp și C. Stere*, în „Revista istorică”, IV, 1993, nr. 9-10, p. 2.

Conte, Francis, *Christian Rakovski (1873-1941). A political biography*, New York, Columbia University Press, 1989.

Copoiu, N., *Afirmarea aripilor de stînga din Partidul Social-Democrat din România în anii 1914-1916*, în „Analele Institutului de istorie de pe lângă C.C. al P.M.R.”, X, 1964, nr. 1, pp. 38 – 58.

Copoiu, N., *Cu privire la aprecierea poziției socialiștilor români față de participarea României la Primul Război Mondial*, în „Anale de istorie. Institutul de studii istorice și socialpolitice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, XIX, 1973, nr. 3, pp. 158—161.

Copoiu, N., *Lupta clasei muncitoare împotriva intrării României în primul război Mondial (1914 — 1916)*, în „Studii Revistă de istorie”, 1960, XIII, nr. 6, pp. 7 - 27.

Col. drd. Corciu, Liviu, *Codicele (Codul) de Justiție Militară și modificările sale în perioada premergătoare Războiului de Întregire*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare Carol I”, IX, 2021, pp. 22-32.

Cristescu, Sorin, *Un proiect al regelui Carol I devine public după 83 de ani. Destinul se opune abdicării*, în „Magazin istoric”, XXXI, 1997, nr. 10, pp. 18-19.

Cușnir-Mihailovici, Clara; Dragne Fl.; Unc. Gh., *Mișcarea muncitorească din România. 1916/1921*, București, Editura Politică, 1971.

Dabija, Gheorghe A., *Armata română în războiul mondial 1916-1918*, vol I-IV, București, Editura I. G. Hertz, 1936-1937.

Danilov, Youri, *La Russie dans la guerre mondiale (1914-1917)*, Paris, Payot, 1927.

Dascăl, Octavian, *Demersurile Arhivelor Naționale ale României pentru cercetarea și recuperarea unor fonduri de documente românești din arhivele Federației Ruse*, în „Revista Arhivelor”, LXXXVI, 2009, nr. 1, pp. 28-50.

De-Lazari, Aleksandr N., *Mirovaia imperialisticeskaia voina 1914-1918. Atlas shem*, Moskva, Gosudarstvennoe voennoe izdatelstvo, 1934.

Dinu, Rudolf, *Diplomacy in the Old Kingdom (1878-1914)*, în *Romanian Diplomacy. An illustrated history*, Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu (ed.), Bucharest, Monitorul Oficial, 2010, pp. 63-188.

Dinu, Rudolf, *Diplomația Vechiului Regat: 1878-1914. Studii*, București, Monitorul Oficial, 2014.

Dinu, Rudolf, *Romania's way from neutrality to war*, în *La Grande Guerre: histoire et mémoire collective en France et en Roumanie*, Prochasson, Christophe; Turcanu, Florin (ed.), București, Tanit Design, 2010, pp. 9-17.

Dollar, Charles M., Jensen, Richard J., *Historian's guide to statistics. Quantitative analysis and historical research*, Huntington, Robert E. Krieger Publishing Company, 1971.

Drăghia, Dan, *Proletariatul la putere. Impactul Revoluției din Octombrie asupra socialismului românesc*, în „Romanian Political Science Review”, XII, 2012, nr. 3, pp. 413-434.

Dumova, Natalia G., *Kadetskaia kontrrevoluțiia i ee razgrom 1917-1920 gg.*, Moskva, Nauka, 1982.

Engelstein, Laura, *Russia in Flames, War, Revolution, Civil War 1914-1921*, New York, Oxford University Press, 2018.

Fendel, I. S., *Imperialisticeskaia voina 1914-1918 gg.*, Leningrad, Gosudarstvennoe soțialnoekonomiceskoe leningradskoe otdelenie, 1934.

Figes, Orlando, *Revoluția Rusă 1891-1924. Tragedia unui popor*, Iași, Editura Polirom, 2016.

Figes, Orlando, *Peasant Russia, Civil War: the Volga countryside in Revolution (1917-1921)*, Oxford, The Clarendon Press, 1989.

Fotino, N., *Lupta clasei muncitoare din România în anii neutralității armate (1914 — 1916)*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Constantin I. Daicoviciu, Andrei Oțetea, Emil Condurachi (ed.), București, Editura Academiei R.P.R., 1965, pp. 547-554.

Frenkin, M. S., *Revoluționnoe dvijenie na rumînskom fronte 1917 g. – mart. 1918*, Moskva, Nauka, 1965.

Gheorghiu, I., *Relațiile româno-ruse în perioada neutralității României (1914-august 1916)*, în „Analele Academiei Republicii Populare Române”, IV, 1953, nr. 6, pp. 11-75.

Gheorghiu, I., *Unele aspecte ale ajutorului militar acordat de Rusia României în timpul campaniei anului 1916*, București, Societatea de științe istorice și filozofice, 1956.

Gheorghiu, Simion, *Politică și istorie în tratarea relațiilor româno-ruse/sovietice. Studiu de caz: Istoriografia română*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană”, vol. 7, 2008, pp. 63-74.

Gilcevski, K., *Boevie deistviia vtoroocerednih ceastei b mirovoiu voynu*, Leningrad, Gosizdat, 1928.

Gilyazov, Iskander, *The First World War in Contemporary Russian historiography - New Areas of Research* în „Perceptions. Journal of International Affairs”, vol. 20, 2015, nr. 2-3, pp. 77-86.

Gițiu, M. M., *Deiatelnost Soldatskih Sovetov Komitetov na Rumînskom i v Moldavii v 1917 g.*, Chișinău, Știința, 1983.

Giurcă, Ion, *Armata română de la București la Mărășești 1916-1917*, București, Editura Militară, 2017.

Col. (r.) prof. univ. dr. Giurcă, Ion; col. drd. Corciu, Liviu, *Reprimarea unui fenomen periculos. Despre automutilare în Primul Război Mondial*, în „Buletinul Universității Naționale de Apărare Carol I”, IX, 2021, nr. 1, pp. 7-16.

Golovin, N.N., *The Russian Army in the World War*, New Haven, Yale University Press, 1931.

Gronsky, P.P., Astrov, N.J., *The War and the Russian Government*, New Haven, Yale University Press, 1929.

Gumenâi, Ion, *Romania as reflected in the Acts of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Empire from the Outbreak of World War I until the Conclusion of the Sazonov-Diamandy Agreement*, în „Transylvanian Review”, vol. XXVI, 2017, nr. 4, pp. 18-29.

Haupt, Georges, *Rôle de la critique dans la naissance du socialisme: la Roumanie*, în „Le Mouvement Social”, 1967, nr. 59 (apr. – iun.), pp. 29-48.

Hitchins, Keith, *The Russian Revolution and the Rumanian Socialist Movement. 1917-1918*, în „Slavic Review”, XXVII, 1968, nr. 2, pp. 268-289.

Hudokormova, A. G., Pogrebinskoi V. A., *Pervaia mirovaia voina vliianie na ekonomiku Rossii i mira*, Moskva, Ekonomiceskii fakultet MGU imeni M.V. Lomonosova, 2016.

Iancu, Carol, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, București, Editura Hasefer, 2009.

Ikonnikova, T. Ia., *Dalnevostocinî tîl Rossii v godu pervoi mirovoi voinî*, Habarovsk, Habarovskii Gosudarstvennîi Pedagogiceskii Universitet, 1999.

Ionescu, Mihail E., *România și Revoluția din Rusia (1916-1919). Note pentru o sinteză istoriografică*, vol. I: vara 1916 – primăvara 1917, București, Editura Militară, 2018.

Iordache, Anastasie, *Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/1 octombrie 1914*, în “Revista de Istorie”, XXIX, 1976, nr. 1, pp. 49-62.

Istoriia Vcesoioznoi Kommunisticeskoi Partii (Bolșevikov). Kratkii kurs, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturî, 1938.

Istrati, E. N., *Demokraticeskoe dvijenie za mir na rumînskom fronte v 1917 godî*, Chișinău, Știința, 1973.

Jdanov, N. (ed.), *Russkie voennoplennye v mirovoi voine*, Moskva, Voennaia tipografiia vseroglavștaba, 1921.

Jelavich, Barbara, *Romania in the First World War: The pre-war crisis. 1912-1914*, în „The International History Review”, vol. 14, 1992, nr. 3, pp. 441-451.

Joll, James, *1914: The Unspoken Assumptions*, London, London School of Economics and Political Science, Weidenfeld & Nicolson, 1968.

Joll, James, *The Origins of the First World War*, London, New York, Longman, 1992.

Kashirin, Vasily, *The objectives and methods of romanian diplomacy at the start of the First World War in the assessments of the Russian civil and military experts*, în *Romanian and*

European Diplomacy, Gh. Cliveti, Adrian-Bogdan Ceobanu, Adrian Vițalariu, Ionuț Nistor (coord.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, pp. 299-313.

Kașirin, Vasili B. (coord.), *Vostocinaia politika Rumîinii v proșlom i nastoiașem (koneț XIX — nacealo XXI)*, Moscova, Risi, 2011.

Kașirin, Vasili B., *Dozornîe na Balkanah: russkaia voennaia razvedka v stranah balkanskovo poluostrova nakanune i v godî pervoi mirovoi voinî*, Moskva, Vikmo, 2014.

Kennan, George Frost, *Soviet-American Relations. 1917-1920*, vol. I, *Russia Leaves the War*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1989.

Kerner, Robert J., *Russia and the Straits Question, 1915-17*, în „Slavonic and East European Review”, vol. 8, 1930, nr. 24, pp. 589-600.

Kirby, David, *Zimmerwald and the origins of the Third International*, în *International Comunist and the Communist International (1919-1943)*, Tim Rees, Andrew Thorpe (eds.), Manchester and New York, Mancehester University Press, 1998, pp. 15-30.

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului nostru pentru întregirea României*, vol. I-III, București, Institutul de Arte Grafice „România Nouă”, 1922-1924.

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, text ales și stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Kitanina, T. M., *Rossia v pervoi mirovoi voine v 1914–1917: Ekonomika i ekonomiceskaia politika*, Sankt Petersburg, Gumanitarnaia Akademiia, 2003.

Koenker, Diane P., *Moscow workers and the 1917 revolution*, Princeton, Princeton University Press, 1981.

Koenker, Diane P., Rosenberg, William G., *Skilled workers and the strike movement in Revolutionary Russia*, în “Journal of Social History”, vol. 19, 1986, nr. 4, pp. 605-629.

Kolonitskii, Boris, Cohen, Yisrael Elliot, *Russian Historiography of the 1917 Revolution: New challenges to old paradigms?*, în “History and Memory”, vol. 21, 2009, nr. 2, p. 35.

Kozlov, Denis, *Athens and Appocalypse: Writing History in Soviet Russia*, în *The Oxford History of Historical Writing*, vol. 5, *Historical Writing Since 1945*, Axel Schneider, Daniel Woolf (eds.), New York, Oxford University Press, 2011, pp. 375-389.

Liveanu, Vasile, *Influența Revoluției Ruse din februarie 1917 în România*, în „Studii. Revistă de istorie”, IX, 1956, nr. 1, pp. 15-46.

Liveanu, Vasile, *1918. Din istoria luptelor revoluționare din România*, București, Editura Politică, 1960.

Lohr, Eric, *Russia*, în *A companion to World War One*, John Horne (ed.), Chichester, West Sussex, Wiley-Blackwell, 2010, pp. 479-493.

MacFie, A. L., *The Straits Question in the First World War, 1914-18*, în „Middle Eastern Studies”, vol. 19, 1983, nr. 1, pp. 43-74.

Malinovski, A. M., *Boevoe snabjenie russkoi armii v 1914-1918*, vol I-III, Moskva, Gosudarstvennoe voennoe izdatelstvo, 1920–1923.

Malkov, L. V., *Pervaia mirovaia voina: prolog XX veka*, Sankt-Petersburg, Nauka, 1994.

Mamina Ion; Niculae, Vasile, *Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești*, în „Anale de Istorie”, XXI, 1975, nr. 6, pp. 103-118.

Manikovski, A. A., *Boevoe snabjenie russkoi armii b mirovuiu voynu*, Moskva, Gosudarstvennoe voennoe izdatelstvo narkomata oboronî Soioza SSR, 1937.

Maticescu, O., *Acțiunile revoluționare din Iași desfășurate în cursul lunii mai 1917*, în „Studii”, XX, 1967, nr. 5, pp. 863-880.

McMeekin, Sean, *The Russian Origins of the First World War*, Harvard University Press, 2011.

Mihalache, Andi, *Ideologie și politică în istoriografia română (1948-1965)*, în “Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, XXXVI, 1999, pp. 45-66.

Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în Război Mondial. 1916-1919*, Volumul I, Capitolele I-VIII, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934.

Mișcarea socialistă și muncitorească internațională în perioada primului război mondial (I), în „Anale de Istorie”, XXXII, 1985, nr. 5, pp. 122-139.

Nation, Craig R., *War on War. Lenin, the Zimmerwald Left and the origins of Communist Internationalism*, Durrham and London, Duke University Press, 1989.

Notovici, F. I., *Diplomaticeskaia borba v godi pervoi mirovoi voini*, vol. 1, *Poteria soiuznikami Balkanskogo poluostrova*, Moskva, Akademii nauk SSSR, 1947.

Nuțu, Constantin, *România în anii neutralității (1914-1916)*, București, Ed. Științifică, 1972.

Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Iași, Editura Polirom, 2012.

Oprea, Ion M., *România și Imperiul Rus*, vol. I: 1900-1924, București, Editura Albatros, 1998.

Otu, Petre, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, Editura Litera, 2022.

Otu, Petre, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București, Editura Militară, 2008.

Otu, Petre, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Litera, 2019.

Pavel, Teodor, *World War I and Revolutionary options in Central-Eastern Europe: The project of the insurrection of Romania at the end of the year 1917*, în *Democrație în Europa Centrală și de sud-est - aspirație și realitate (secolele XIX-XX)*, Sabine Habersack, Vasile Pușcaș, Viorel Ciubotă (ed.), Satu-Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2001, pp. 86-100.

Pentru aplicarea consecventă a teoriei marxist-leniniste în cercetările istorice, în ”Studii”, XI, 1958, nr. 6, pp. 5-20.

Petrokovskaia, Oksana (ed.), *Pervaia mirovaia voina. Istoriograficeskie mifi i istoriceskaia pamiat*, vol. I-III, Moskva, Risi, 2014; L.V. Lannik, *Russkii Front. 1914-1917*, Sankt Peterburg, Nauka, 2018.

Petrone, Karen, *The Great War in Russian Memory*, Bloomington, Indianapolis, Indiana University Press, 2011.

Pisarev, Iu. A., Malkov, L. V., *Pervaia mirovaia voina: diskussionnîe problemî istorii*, Moskva, Nauka, 1994.

Pokrovski, Mihail N., *Imperialisticeskaia Voina*, Moskva, Izdatelstvo Kommunisticeskoi Akademii, 1928.

Poletika, N. P., *Vozniknovenie mirovoi voynî*, Moskva, Gosudarstvennoe soţialnoekonomiceskoe izdatelstvo, 1935.

Popa, Bogdan, Tudorancea, Radu, *Războiul de fiecare zi. Viaţa cotidiană în tranşee şi în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914-1918)*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2018.

Popescu, Constantin Titel, *Socialismul în România. 1835-1940*, Bucureşti, Societatea Naţională de Editură şi Arte Grafice „Dacia Traiană”, 1946.

Popescu, Eufrosina, *Crearea Partidului Muncii şi activitatea sa în Parlamentul din Iaşi*, în „Studii. Revista de Istorie”, XXV, 1972, nr. 5, pp. 1017-1034.

Potts, James M., *The loss of Bulgaria*, în *Russian Diplomacy and Eastern Europe (1914-1917)*, în *Russian Diplomacy and Eastern Europe (1914-1917)*, New York, King's Crown Press, 1963, pp. 194-234.

Preda, Dumitru, *România şi Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliţie (1916-1917)*, Iaşi, Institutul European, 1998.

Programul partidului comunist român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, Bucureşti, Editura Politică, 1975.

Pryamitsyn, V., *Russian Army and Navy in Romanian Campaign*, în *Bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz în dinamica Primului Război Mondial*, Mihail E. Ionescu (coord.), Bucureşti, Editura Militară, 2018, pp. 215-224.

Rabinowitch, Alexander, *The Bolsheviks Come To Power: The Revolution of 1917 in Petrograd*, New York, W. W. Norton Company&Inc, 1976.

Raţă, V., Deac, A., *Tradiţiile revoluţionare de luptă ale mişcării muncitoreşti din România până la 1917*, în „Anale de Istorie”, VII, 1961, nr. 1-2, p. 50-75.

Rădulescu-Zoner, Şerban, *România în faţa crizei internaţionale in iulie 1914*, în „Studii.

Revista de Istorie”, XXVI, 1973, nr. 1, pp. 81-100.

Rieber, Alfred J., *Russian Diplomacy and Rumania, în Russian Diplomacy and Eastern Europe (1914-1917)*, New York, King’s Crown Press, 1963, pp. 235-276.

Roller, Mihail, *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952.

Rostunov, I. I. (ed.), *Istoriia pervoi mirovoi voinî, 1914–1918*, vol. I-II, Moskva, Nauka, 1975.

Schroeder, Paul, *Romania and the Great Powers before 1914*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XIV, 1975, pp. 39-53.

Smith, S. A., *Red Petrograd: Revolution in the factories (1917-1918)*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.

Solomon, Flavius, *Țară inamică, neutră sau aliată? România în viziunea rusă în anii premergători și la începutul Marelui Război*, în *România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial*, Flavius Solomon, Andrei Cușco, Mihai Ștefan Ceaușu (ed.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2016, pp. 237-264.

Startsev, Vitali I., *Revoluțiia i vlast: Petrogradskii Sovet i vremennoe pravitelstvo v marteaprele 1917 g.*, Moskva, Nauka, 1978.

Startsev, Vitali I., *Ocerki po istorii petrogradskoi krasnoi gvardii i raboeci miliții, marte 1917 - aprele 1918 gg.*, Moskva, Nauka, 1965.

Stieve, Friederich, *Isvolsky and the World War*, New York, Alfred A Knopf, 1926.

Stites, Richard, *Revolutionary dreams: utopian vision and experimental life in the Russian Revolution*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1979.

Stone, Norman, *The Eastern Front 1914-1917*, London, Penguin Books, 1998.

Svecin, A. A., *Iskusstvo vojdeniia polka po opîtu voinu 1914-18*, Moskva-Leningrad, Gosudarstvennoe izdatelstvo otdel voennoi literaturî, 1930.

Sumpf, Alexandre, *L'historiographie russe (et soviétique) de la grande guerre*, în „Centre d'histoire de Sciences Po”, vol. 22, 2014, nr.1, pp. 152-174.

Tokarev, Iuri S., *Petrogradskii sovet rabocih i soldatskih deputatov v marte-aprele 1917*, Leningrad, Nauka, 1976.

Tomi, Raluca, *Între istorie și ideologie. Primul Război Mondial în dezbaterile secției de istorie modernă și contemporană a Institutului de Istorie și Filozofie a RPR (1951-1953)*, în *Primul Război Mondial. Perspectivă istorică și istoriografică*, Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru, Oana Mihaela Tămaș (ed.), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 151-160.

Topor, Claudiu-Lucian, *Germania și neutralitatea României (1914-1916)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2017.

Torraco, Richard J., *Writing Integrative Literature Reviews: Using the past and present to explore the future*, în „Human Resource Development Review”, vol. 15, 2016, nr. 4, pp. 404428.

Torrey, Glenn E., *Armata Revoluționară Rusă și România, 1917*, București, Editura Militară, 2005.

Torrey, Glenn E., *Romania and the belligerents (1914-1916)*, în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The center for Romanian Studies, 1998, pp. 9-28.

Torrey, Glenn E., *Romania decision to intervene: Brătianu and the Entente, June-July 1916*, în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The center for Romanian Studies, 1998, pp. 95-120.

Torrey, Glenn E., *Romania leaves the war: The decision to sign an armistice, December 1917*, în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The Center for Romania Studies, 1998, pp. 291-300.

Torrey, Glenn E., *Romania, France and Bessarabia*, în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The Center for Romania Studies, 1998, pp. 312-330.

Torrey, Glenn E., *Romania's entry into the First World War: the problem of strategy*, în *Romania and World War I. A collection of studies*, Glenn E. Torrey (ed.), Iași, Oxford, Portland, The center for Romanian Studies, 1998, pp. 137-154.

- Torrey, Glenn E., *România în Primul Război Mondial*, București, Meteor Publishing, 2018.
- Ullman, Richard H., *Anglo-Soviet Relations (1917-1921). Intervention and the war*, volume I, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1961.
- Vartic, Gheorghe (ed.), *100 de ani de la deschiderea frontului românesc în Primul Razboi Mondial (1916-2016). Culegere de studii*, București, Editura Militară, 2017.
- Vasile, Cristian, *Primul război mondial și momentul politico-istoriografic 1958*, în *Războiul de fiecare zi. Viața cotidiană și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914-1918)*, Bogdan Popa, Radu Tudorancea (coord.), Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2018, pp. 307334.
- Velimirovici, Felician, *Istorie și istorici în România comunistă*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015.
- Verjhovski, D. V., *Pervaia mirovaia voina 1914-1918 gg.*, Moskva, Voenizdat, 1964.
- Vesa, Vasile, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900-1916)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.
- Vinogradov, V. N., *Romania in the First World War: The years of neutrality*, în „The international history review”, vol. 14, 1992, nr. 3, pp. 452-461.
- Vinogradov, V. N., *Rumîniia v godî pervoi mirovoi voinî*, Moskva, Nauka, 1969.
- Vițalaru, Adrian, *Thinking of loved ones and always away from home. Refugees from the war in the unoccupied territory of Romania (1916-1918)*, în „The Unknown War” from the Eastern Europe. *Romania between Allies and Enemies (1916-1918)*, Claudiu-Lucian Topor, Alexander Rubel (ed.), Iași, Konstanz, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Hartung-Gorre Verlag, 2016, pp. 216-232.
- Voenno-Istoriceskaia Komissiia, *Strategiceskii ocerk voinî 1914-1918*, vol. I-VII, Moskva, Vîșîia voenîi redakționnîi sovet, 1920-1923.
- Wildman, Allan K., *The end of the Russian Imperial Army*, vol. 1, *The old army and the soldiers revolt (March-April 1917)*, New Jersey, Princeton University Press, 1980.
- Wildman, Allan K., *The end of the Russian Imperial Army*, vol. 2, *The road to Soviet power and peace*, New Jersey, Princeton University Press, 1987.

Xenofontov, Ion Valer, *Primul Război Mondial în istoriografia sovietică*, în *Anul 1916 în Dinamica Războiului Mondial. Intrarea României în „Marele Război”*, Mihail E. Ionescu (coord.), București, Editura Militară, 2017, pp. 253-270.

Zaharia, D., *Unele acțiuni revoluționare în regiunea Bacău în perioada februarie-octombrie 1917*, în „Studii și articole de istorie”, IV, 1962, pp. 273-285.

Zaiancikovski, A. M., *Podgotovka Rossii k imperialisticeskoi voine*, Moskva, Gosudarstvennoe voennoe izdatelstvo, 1926

Zaiancikovski, A. M., *Mirovaia voina. 1914—1918*, Moskva, Voenizdat, 1924.

Znamenski, Oleg N., *Iiulskii krizis 1917 goda*, Leningrad, Nauka, 1964.

Znamenski, Oleg N., *Vserossiiskoe Ucireditelnoe Sobranie: Istoriia sozîva i politiceskovo kruşeniia*, Leningrad, Nauka, 1976.

Zub, Alexandru, *Istorie și istorici în România Interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989.

III. Surse electronice

<https://www.marxists.org/history/ussr/government/1917/03/01.htm> (accesat la 1.06.2023).

<https://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Directia-Generala-a-Politiei-siSigurantei-Generale.-1898-1917.-Inv-724.pdf> (accesat 1.08.2023).